РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Медвідь Оксани Василівни
на дисертаційне дослідження **Онищака Вячеслава Орестовича**
«Російсько-українська війна за матеріалами німецької газети DIE ZEIT (2014-2022 років)»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Рецензоване дисертаційне дослідження присвячене актуальній і науково значущій проблемі – аналізу висвітлення російсько-української війни 2014–2022 рр. у німецькому медіапросторі на прикладі авторитетного видання *Die Zeit*. Матеріали даного часопису відображають поступову трансформацію німецького суспільно-політичного сприйняття України в умовах російсько-української війни. Якщо у 2014–2015 рр. в публікаціях видання переважали обережні оцінки, акцент на дипломатичному врегулюванні та сприйняття конфлікту переважно крізь призму регіональної кризи, то після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р. помітною стала суттєва зміна тональності й змістових акцентів. Україна дедалі частіше постає не лише як об'єкт міжнародної політики, а як важливий суб'єкт європейського безпекового та ціннісного простору.

Аналіз публікацій Die Zeit дозволяє простежити еволюцію дискурсивних моделей, фреймів та інтерпретацій війни у німецькому медіапросторі. Особливий інтерес становить зміна риторики щодо ролі України: від держави, що перебуває у «прикордонній зоні» між Сходом і Заходом, до країни, яка стала символом боротьби за демократичні цінності, державний суверенітет та європейську ідентичність. Водночас у публікаціях простежується переосмислення відповідальності Європи та Німеччини за безпекову ситуацію на континенті, що особливо посилилося після 24 лютого 2022 р.

Таким чином, дослідження матеріалів *Die Zeit* дає змогу не лише реконструювати особливості висвітлення російсько-української війни у німецькій пресі, але й виявити глибші зміни у політичній культурі ФРН, трансформацію підходів до східноєвропейської політики та формування нового бачення України у європейському інформаційному просторі, що зумовлює своєчасність і доцільність обраної теми.

Структура роботи логічна і послідовна. Виклад матеріалу представлено у проблемно-хронологічній послідовності. Здобувач виокремив основні етапи висвітлення війни у німецькому медійному просторі та провідні теми публікацій, а також аналізує зміни образів України і Росії у публікаціях часопису *Die Zeit*.

У першому розділі представлено історіографічний і джерелознавчий огляди та методологічні засади проведеного дослідження. Історіографічний аналіз охоплює огляд праць українських та західних дослідників, зокрема В. Ільницького, М.Галіва, В.Тельвака, О. Коваль, H. Becker, T. Müller, F. Schneider, які аналізують медіадискурс російсько-української війни. Опрацьований масив публікацій Die Zeit за 2014–2022 рр. дає змогу простежити поступову трансформацію німецького бачення російсько-української війни – від початкового сприйняття конфлікту як регіональної кризи до усвідомлення його як фундаментального виклику для всієї європейської системи безпеки. Обережна аналітика поступається місцем більш прямим і категоричним оцінкам. Публіцисти Die Zeit дедалі частіше пишуть про кризу та фактичний крах традиційної Ostpolitik, необхідність переосмислення політики щодо Росії та завершення епохи стратегічних ілюзій. Війна починає осмислюватися вже не лише як українська трагедія, а як подія, що визначає нові межі європейської політики, безпеки та моральної відповідальності. У цьому контексті публікації видання перетворюються на своєрідний інтелектуальний архів епохи, який фіксує зміну суспільних настроїв у Німеччині та поступове усвідомлення історичної відповідальності Європи перед обличчям російської агресії.

У дослідженні обґрунтовано, що найбільш ефективною теоретико-методологічною основою для аналізу медійних джерел є комплексне поєднання кількох наукових підходів. Використання принципу історизму дозволяє розглядати кожну публікацію у взаємозв'язку з конкретним етапом російсько-української війни та політичними процесами, які впливали на її зміст і тональність. Натомість принцип об'єктивності забезпечує опору на перевірені й верифіковані матеріали, підтверджені архівом Die Zeit, що є особливо важливим для уникнення суб'єктивних трактувань, інформаційних викривлень і фактичних помилок.

У роботі також підкреслено, що методологія та категоріальний апарат дослідження не зводяться лише до сукупності технічних методів аналізу. Вони формують цілісну інтелектуальну конструкцію, яка створює можливість для комплексного осмислення медійного дискурсу, присвяченого російсько-українській війні. Такий підхід поєднує аналіз фактологічного матеріалу з вивченням ціннісних орієнтирів, смислових моделей і культурних уявлень, що визначають європейське сприйняття війни та її наслідків. Завдяки цьому Die Zeit розглядається не лише як джерело інформації про події 2014–2022 рр., а і як важливий простір формування суспільних настроїв та інтелектуальних інтерпретацій у Німеччині та Європі загалом. Саме це дозволяє використовувати матеріали видання для глибшого розуміння політичних, культурних і світоглядних трансформацій, спричинених російсько-українською війною у європейському просторі.

У другому розділі аналіз публікацій тижневика Die Zeit за 2014–2021 рр., згрупованих у межах трьох основних хронологічних етапів – анексії Криму та початку війни на Донбасі, періоду Мінських домовленостей і дипломатичного врегулювання, а також переддня повномасштабного вторгнення Росії – дає можливість сформулювати низку узагальнень щодо трансформації німецького медійного дискурсу про російсько-українську війну, місця України у європейській політиці та сприйняття російської зовнішньої політики в Німеччині.

Передусім у публікаціях цього періоду чітко простежується ефект шокової реакції на російську агресію. Анексія Криму та початок бойових дій на сході України розглядаються журналістами Die Zeit як безпрецедентний виклик європейському безпековому порядку, сформованому після завершення холодної війни. Видання послідовно трактує дії Росії як порушення міжнародного права та ревізію принципу недоторканності державних кордонів, який тривалий час вважався основою європейської стабільності.

У цьому контексті Україна постає не лише жертвою зовнішньої агресії, але й державою, яка намагається зберегти власний суверенітет і політичну суб'єктність в умовах військового тиску та внутрішніх трансформацій. Важливо, що вже у матеріалах 2014 р. формуються ключові дискурсивні мотиви, які надалі залишатимуться центральними у німецькому медіапросторі: відповідальність Росії за ескалацію конфлікту, роль західних держав у реагуванні на кризу, а також дискусії щодо доцільності, ефективності та меж санкційної політики. Саме в цей період закладаються основи подальшого осмислення війни як проблеми не лише українського чи регіонального масштабу, а як виклику для всієї системи європейської безпеки та політичної єдності Заходу.

Аналіз матеріалів тижневика Die Zeit за 2022 р., здійснений у третьому розділі дисертаційної роботи дозволяє дійти комплексних висновків щодо глибокої трансформації німецького медійного дискурсу в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Однією з ключових рис цього процесу стало загострення боротьби за інформаційну достовірність, оскільки саме з початком широкомасштабної війни німецький інформаційний простір перетворився на важливу арену гібридного протистояння між професійною журналістикою та масштабними російськими кампаніями дезінформації. Публікації видання демонструють, що російські інформаційні впливи були спрямовані не лише на формування громадської думки, але й на посилення політичної нерішучості Німеччини у питаннях реагування на агресію.

У матеріалах Die Zeit простежується теза про систематичні спроби Кремля впливати на політичні процеси у ФРН. Видання наголошує, що Росія впродовж тривалого часу формувала мережу політичних та економічних зв'язків у Європі через підтримку проросійських політичних сил, просування енергетичних проектів, зокрема Nord Stream, а також використання енергетичної залежності як інструменту політичного впливу. У публікаціях акцентується увага на тому, що окремі політичні сили, передусім Alternative für Deutschland та Die Linke, сприяли поширенню російських наративів у німецькому публічному просторі. Водночас видання послідовно застосовує принцип фактологічної аргументації, публікуючи матеріали про вплив російського «енергетичного капіталу» на стратегічні рішення німецької політики, включно з представниками Соціал-демократична партія Німеччини.

У перших випусках після початку повномасштабного вторгнення помітно змінюється й сама риторика журналістських текстів. Якщо раніше у німецькому дискурсі часто використовувалися нейтральні або компромісні формулювання на кшталт «Ukraine-Konflikt», то після 24 лютого 2022 р. домінуючими стають поняття «Krieg», «Angriffskrieg» і «Putins Krieg». Така зміна лексики свідчить про суттєвий концептуальний злам у сприйнятті Росії. У матеріалах Die Zeit вона дедалі більше постає не як складний партнер чи проблемний актор міжнародної політики, а як ревізіоністська держава, що свідомо руйнує принципи міжнародного права, систему європейської безпеки та повоєнний порядок у Європі.

Тижневик *Die Zeit* виступає не лише як інформаційне видання, а й як значущий аналітичний ресурс, що вплинув на формування німецького та загальноєвропейського розуміння характеру російсько-української війни, її гуманітарних наслідків і ролі України в сучасній системі міжнародних відносин. Це дозволяє розглядати публікації журналу як важливе джерело для історіографічного дослідження, яке відображає основні напрями трансформації суспільних поглядів у Європі.

У загальних висновках лаконічно та змістовно відображені основні результати наукового дослідження, які узгоджуються із окресленою метою та завданнями рецензованої роботи. Одним із ключових результатів дослідження стало виявлення поетапної трансформації медійного дискурсу, яка безпосередньо співвідносилася з основними фазами російської агресії проти України та змінами міжнародно-політичної ситуації. У публікаціях Die Zeit поєднувалися критичне ставлення до дій Росії та прагнення зберегти традиційну модель політичного діалогу з Москвою. Водночас аналіз матеріалів показує, що навіть у межах цієї парадигми поступово посилювалася критика Росії, зокрема щодо порушення норм міжнародного права, використання гібридних методів ведення війни та застосування маніпулятивних інформаційних практик. Дослідження також засвідчило, що вже на ранньому етапі Die Zeit поступово відмовлялася від спрощеного трактування подій як «української кризи» чи внутрішнього конфлікту. Натомість війна дедалі виразніше інтерпретувалася як результат цілеспрямованої політики Російської Федерації. Особливе місце у публікаціях посідало формування образу України як самостійного політичного суб'єкта. Українська держава та суспільство постають не пасивними об'єктами геополітичного протистояння, а активними учасниками історичного процесу, здатними до політичної консолідації, суспільної мобілізації та збройного спротиву. Матеріали Die Zeit показують, що війна в Україні стала поштовхом до переосмислення зовнішньополітичного курсу Німеччини, уточнення розуміння демократії в Європі та усвідомлення загрози російського реваншизму. У цьому процесі формується новий європейський консенсус, ключовим елементом якого є безумовна підтримка України.

Список джерел та літератури структурований відповідно до академічних вимог. Наукову вартість дослідження вбачаємо у введенні до наукового обігу значного масиву німецькомовних джерел (понад 600 публікацій *Die Zeit*).

Попри загалом високий науковий рівень роботи, дисертація містить низку недоліків, які загалом не применшують її рівня науковості, а врахування їх тільки вдосконалить рукописний текст дисертаційного дослідження:

1. У першому підрозділі другого розділу відсутній аналіз публікацій, присвячених проведенням незаконного референдуму в Криму, а також репресивним практикам російської влади стосовно кримських татар, що дещо звужує комплексність дослідження медійного дискурсу початкового етапу російсько-української війни.

2. У цьому ж підрозділі доцільним видається презентація публікацій німецьких оглядачів, присвячених укладенню Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також аналізу її значення для подальшого розвитку європейської інтеграції України та трансформації відносин між Україною та ЄС у контексті російсько-української війни.

3. У другому підрозділі другого розділу охарактеризовано аналітичну статтю Хайке Бухтера «Зброя Трампа» (червень 2018 р.). На нашу думку, слід було скоротити текст щодо аналізу протистояння між Європою та США, більше висвітлити вплив України на економічні процеси в Європі у зазначений період.

4. У «Висновках» Ви вказуєте, що тижневик *Die Zeit* висвітлював Революцію Гідності «як переломну подію, що заклала підвалини нової політичної ідентичності українського суспільства» (ст.286), але при цьому є лише фрагментарна згадка у другому підрозділі першого розділу про статтю А.Боти «Unser Pfand in Kiew» («Наш політичний важіль у Києві»), в якій описується, як діяти Європі після перемоги Майдану. Було б доцільно проаналізувати ще кілька публікацій щодо подій у Києві у січні-лютому 2014 р.

5. Найбільш репрезентативні статті можна було б перекласти українською мовою і представити в додатках.

Рецензована дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми і має теоретичну значущість та практичну цінність для історичної науки. Вважаємо, що дослідження Онищака Вячеслава Орестовича

на тему «**Російсько-українська війна за матеріалами німецької газети DIE ZEIT (2014-2022 років)**», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, теоретичним рівнем, науковою новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Онищак Вячеслав Орестович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

ОФІЦІЙНИЙ РЕЦЕНЗЕНТ:
Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України та
правознавства Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка Оксана МЕДВІДЬ

Підпис доцента Оксани МЕДВІДЬ
засвідчую
Проректор з науково-педагогічної роботи Юрій СКАРОК

Міністерство освіти і науки України Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка 02125438